

П'ЯТЬ ЗАПИТАНЬ НА П'ЯТИЛІТТЯ

Альберт Енштейн писав: «Нічого не відбувається, допоки не почнеться рух». Активний рух у напрямку прискіпливого дослідження, усвідомлення, систематизації історичних подій – загальновідомих і приспаних на архівних полицях світу – розпочався в Україні п'ять років тому зі створенням Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин. Що ж відбулося, відбувається й відбуватиметься завдяки рушійній силі Товариства? Про це – в інтерв'ю з його Головою, організатором і натхненником, доктором історичних наук, професором, заслуженим діячем науки і техніки України Іриною Матяш.

З.С.: *«Аби виконати велику і важливу роботу, необхідні дві речі, – вважав американський письменник і філософ Елберт Хаббард, – ясний план та обмежений час». Отже, яких результатів вдалося досягти, зважаючи на амбітність проектів і вкрай уціленні терміни реалізації задуманого?*

Ірина Матяш: Перший маленький ювілей Товариства збігається із завершенням масштабного проекту «Століття української дипломатії», куратором якого я маю честь бути. Це комплекс науково-просвітницьких заходів (наукових конференцій, подіумних дискусій, документальних виставок, зустрічей зі студентами,

виступів у ЗМІ), що стартував 2017 року під патронатом МЗС України й триває за участі закордонних дипломатичних установ України, іноземних дипломатичних представництв в Україні, організацій української діаспори, Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, Державної архівної служби України. Концепцію проекту розроблено саме з урахуванням планів Товариства, пов'язаних із відзначенням століття від часу заснування української дипломатичної та консульської служби в найбільш наближеній до сучасної формі. Вони зумовлювалися статутними завданнями Товариства, серед яких формування спадкоємності традицій у сфері дослідження історії дипломатичної та консульської служби, міжнародних відносин, дослідження зарубіжних та українських дипломатичних архівів, наукове забезпечення організації документальних виставок з історії дипломатії та міжнародних відносин тощо. Тішуся, що плани не лише втілилися, але переросли в масштабні заходи, важливі для держави, для дипломатичної служби України, для формування позитивного іміджу України як держави, що визнавалася зарубіжними країнами в добу визвольних змагань 1917 – 1921 років, коли вона протистояла більшовицькій навалі. Заходи у межах проекту відбулися в Україні (Київ,

Дніпро, Ніжин, Одеса, Львів, Ужгород, Харків, Черкаси, Острог, Чернігів й інші) та Австрії, Білорусі, Болгарії, Греції, Грузії, Італії, Молдові, Німеччині, Туреччині, Румунії, Словаччині, Угорщині, Франції, Польщі та Швейцарії. Особливість наукових конференцій, присвячених століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною і зарубіжними країнами, полягала в справжньому діалозі вчених різних країн, презентації документальних виставок цієї тематики, підготовці за підсумками заходів видань. Так 2018 року відбулися конференції й презентації документальних виставок, присвячених століттю дипломатичних відносин між Україною і Німеччиною в Києві, Чернігові, Дніпрі, Харкові, Одесі, Львові, Берліні та Мюнхені; століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною і Грузією – відбулися в Києві, Тбілісі, Батумі; між Україною і Польщею – в Києві, Ніжині, Острозі, Любліні, Кракові, Варшаві; між Україною і Швейцарією – в Києві, Берні, Базелі, Фрібурзі. За результатами наукових конференцій підготовлено збірники «Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності» (2018), «Україна і Польща: шляхами міждержавних взаємин» (2019), «Україні і Китай: маловідомі сторінки історії та сучасність» (2018), «Україна і Болгарія в історії Європи» (2019), «Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність» (2020) та інші. Незмінним інтересом у різних країнах користувалися документальні виставки «Українська дипломатія 1917 – 1924 рр.: зародження національних традицій» (2017), «Україна – Німеччина у 1918 році: перші дипломатичні контакти» (2018), «Українсько-польські відносини в 1917 – 1921 рр.: інституційна історія, етап становлення» (2019), «Україна і Туреччина в 1918 – 1921 роках: до століття взаємної дипломатичної присутності» (2018), «Україна – Грузія: 100 років тому» (2018), «Україна і Греція: 100 років дипломатичної присутності» (2018), «Іноземні представництва в Києві в 1917 – 1919 роках: початок міждержавних відносин» (2019), «Досвід, куплений дорогою ціною. Боротьба за Україну засобами дипломатії: українські дипломатичні представництва в 1917 – 1926 рр.» (2020). Зважаючи, що ми існуємо в інформаційному суспільстві, ми вирішили відкрити доступ до видань і виставок через сайт Товариства і сторінку в мережі Фейсбук.

З.С.: Вважає навіть сам перелік зробленого, а також розуміння того, що кожна подія, котра відбулася за інтелектуальної та організаційної участі Товариства, вже стала сторінкою Історії. Чи є серед цих сторінок такі, які можна просто перегорнути або зосередити особливу увагу?

Ірина Матяш: Кожен захід – частина мого життя і частина душі, злагоджена робота колективу однодумців, надійна підтримка партнерів, тому важко виокремити особливий. Однак, очевидно, слід згадати про перші заходи. В межах проекту «Століття української дипломатії» у листопаді 2017 року Товариство спільно з ГДП за підтримки МЗС України та посольств Укра-

Ірина Матяш

їни в Австрійській Республіці, Словацькій Республіці та Угорщині започаткували науково-просвітницьку акцію «День України в Європі». Науковий «марафон» відзначення століття української дипломатії розпочався у Братиславі та Відні. Принагідно дякую за підтримку Надзвичайному і Повноважному Послу України в Словацькій Республіці Юрію Мушці та Надзвичайному і Повноважному Послу України в Австрійській Республіці Олександру Щербі.

Першим заходом став науковий круглий стіл «Україна – Словаччина: розвиток двосторонніх відносин та видатні особи», який відбувся 14 листопада 2017 року в Посольстві України в Словацькій Республіці за участі представників МЗС Словаччини, відомих науковців, політологів, українознавців, журналістів. З українського боку доповіді представили: Ірина Матяш, доктор історичних наук, професор, голова Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин; Алла Атаманенко, професор, доктор історичних наук, декан факультету міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія», член Правління Товариства; Ігор Дацків, доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин і міжнародної інформації Тернопільського національного економічного університету; Олег Павлишин, кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету ім. І. Франка, доцент Українського вільного університету в Мюнхені; Ігор Жалоба, доктор історичних наук, професор НАУ України, заступник голови Правління Товариства; Павло Кривонос, генеральний директор ДП «ГДП», член Правління Товариства; Інна Хоменська, начальник рекламно-видавничого відділу ДП «ГДП», кандидат філологічних наук, учений секретар Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин. Зі словацького боку до дискусії долучилися: Григорій Месежников, політолог; Юрай Марущак,

директор Інституту політичних наук Словацької АН; Павол Демеш, колишній Міністр закордонних справ СР; Сільвестр Мінарович, голова Асоціації ветеранів дипломатичної служби СР; Емануель Регак, член Асоціації ветеранів словацької дипломатії; Юрай Грашко, професор, академік, экс-депутат словацького парламенту, экс-міністр навколишнього середовища СР, колишній Посол Словаччини у Швейцарії; Міхал Шмігель, доцент філософського факультету Університету Матея Бела в Банській Бистриці; Людмила Вербицька, голова правління Українсько-словацької ініціативи; Микола Мушинка, академік НАНУ, голова Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка; Антон Новак, голова Словацько-українського товариства; Іван Яцканін, письменник, публіцист, голова Спілки українських письменників Словаччини; Василь Дацей, словацький і український письменник; студентство та журналісти.

15 листопада 2017 року у Віденському університеті відбулася українсько-австрійська подіумна дискусія «Україна й Австрія – сто років тому». Доповідачами з українського боку були професори Ірина Матяш, Ігор Дацків, Олег Павлишин, з австрійського – професори Андреас Каппелер, Крістоф Аугустиновіч та Керстін Йобст.

Важливою частиною проекту було вшанування пам'яті українських дипломатів. Разом з дипломатами – співробітниками Посольства України у Словацькій Республіці ми поклали квіти на могилу голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР на Кавказі Івана Красковського, похованого у Братиславі, а 16 листопада разом з Надзвичайним і Повноважним Послом України в Угорщині Любов'ю Непоп і дипломатами Посольства України в Угорщині та керівництвом Самоврядування українців у Будапешті поклали квіти до меморіальної дошки на будинку на вул. Margitrakpart (нині – Bemrakpart), 53, де працювала Надзвичайна дипломатична місія УНР у Будапешті 1918 року, та до пам'ятника Тарасові Шевченку.

У Києві відзначення століття української дипломатії стартувало 28 – 30 листопада 2017 року проведенням у приміщенні Дипломатичної академії імені Геннадія Удовенка при МЗС України Міжнародної наукової конференції «Сучасна українська дипломатична служба: шлях тривалістю 100 років». До її організації та проведення долучилися разом з Товариством Міністерство закордонних справ України, Інститут історії України НАН України, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв та Дипломатична

академія імені Геннадія Удовенка при МЗС України. Партнерами організаторів конференції виступили Державна служба України, Національний музей історії України та музей Української революції 1917 – 1921 років, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського, Національний заповідник «Софія Київська», Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, міжнародний проект «Outlook» та журнал «Зовнішні справи». У роботі конференції взяли участь представники дипломатичного корпусу, акредитованого в Києві.

Жваві професійні дискусії навколо проблем, окреслених на пленарному засіданні, відбулися між учасниками конференції під час численних її заходів. Зокрема, після закінчення пленарного засідання розпочали роботи тематичні секції, а наступні дні конференції 29 та 30 листопада пройшли у формі круглих столів та тематичних екскурсій до Меморіального музею М.С. Грушевського, Музею Української революції 1917 – 1921 років та Національного заповідника «Софія Київська», де обговорювалися важливі аспекти діяльності дипломатичних установ в Україні та світі. Під час конференції відбулася презентація спеціального випуску журналу «Зовнішні справи» і документальної виставки «Українська дипломатія 1917 – 1924 рр.: зародження національних традицій», експонати якої знайомлять зі становленням української дипломатичної та консульської служби як державного інституту, покликаного захищати інтереси держави та її громадян.

Виступи учасників конференції та інформація про нею доступні на офіційних сайтах Міністерства закордонних справ України¹, Інституту історії України НАН України², Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв³, Першого українського інформаційного телеканалу «5 канал»⁴, Української національної інформаційної агенції «Укрінформ»⁵ тощо.

З.С.: За висловом американського теолога Халфорда Едварда Люккока: «Ніхто не може самотійно зіграти симфонію. Для цього потрібний цілий оркестр». Як диригент наукового оркестру, як би Ви охарактеризували його склад?

Ірина Матяш: Ми не прагнемо до кількісного зростання. Наразі персональний склад Товариства складає 118 членів з 10 країн. Важливо, що сформувалася команда однодумців, здатна, як жартувала членкиня Товариства Софія Каменева, за десять хвилин розгорнути найскладнішу експозицію і провести наукову конференцію за будь-яких умов. За ці роки переконалася, що попри шалений ритм життя

¹Заступник Міністра закордонних справ Василь Боднар відкрив Міжнародну наукову конференцію «Сучасна українська дипломатична служба: шлях тривалістю 100 років». – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/61556-zastupnik-ministra-zakordonnih-sprav-vasily-bodnar-vidkriv-mizhnarodnu-naukovu-konferenciju-suchasna-ukrajinska-diplomatichna-sluzhba-shlyah-trivalistyu-100-rokiv>

²Міжнародна наукова конференція «Сучасна українська дипломатична служба: шлях, тривалістю 100 років». – Режим доступу: <http://history.org.ua/uk/post/42603>

³Сучасна українська дипломатична служба: шлях тривалістю 100 років. – Режим доступу: https://www.gdip.com.ua/pages/view/suchasna_ukrainska_diplomatichna_sluzhba_shlyah_trivalistyu_100_rokiv

⁴МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «СУЧАСНА УКРАЇНСКА ДИПЛОМАТИЧНА СЛУЖБА: ШЛЯХ ТРИВАЛІСТЮ 100 РОКІВ». – Режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/mizhnarodna-naukova-konferentsiia-suchasna-ukrainska-dypsluzhba-shliakh-tryvalistiu-100-rokiv-translatsiia-160168.html>

⁵Міжнародна наукова конференція «Сучасна українська дипломатична служба: шлях тривалістю 100 років» у Києві. – Режим доступу: <http://photo.ukrinform.ua/ukr/current/photo.php?id=869441>

кожного члена Правління Товариства, ми здатні концентруватися задля спільної справи, підтримувати один одного. Принагідно хочу подякувати Вченому секретареві Товариства, директорці Медіацентру ГДП Інні Хоменській, заступникам Голови Правління члену-кореспонденту НАН України Степану Віднянському, проф. Ігорю Жалобі, Лілії Білоусовій; членам Правління: професорам Аллі Атаманенко, Валерію Власенку, Індірі Дзаганії, Павлу Кривоносу, Олегу Машевському, Дороті Міхалюк, Олександр Тригубу, Олександр Цвіткову; голові ревізійної комісії Вячеславу Циватому, членам Товариства: Людмилі Вовчук, Ігорю Дацківу, Ларисі Дегтярьовій, Софії Каменевій, Ларисі Левченко, Володимирі Макусі, Олегу Павлишину, Наталі Татаренко, Анні Тертичній, Ігорю Тодорову. Пишаюся, що з Товариством співпрацюють авторитетні дипломати Юрій Кочубей, Володимир Хандогій, Ігор Турянський, Олександр Сліпченко. Почесними членами Товариства є чинні Надзвичайні і Повноважні Посли Ігор Долгов, Віталій Москаленко, Андрій Сибіга.

Товариство реалізує свою діяльність у партнерстві з вищими навчальними закладами в Україні і за кордоном, об'єднаннями закордонних українців. Це, зокрема, Інститут міжнародних відносин та Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національний університет «Острозька академія», Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, історії та філософії Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, Спілька українських організацій Болгарії «Мати Україна», Підляський науковий інститут, Франко-українська асоціація Кот д'Азюр та інші.

З.С.: Чи має Товариство спеціальні проекти для молоді?

Ірина Матяш: 2019 року за підтримки Фонду Ганса Зайделя в Україні та у партнерстві з Інститутом міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка ми розпочали Ініційований проект – транскордонний молодіжний форум «Європейські цінності та культурна дипломатія: молодіжні зустрічі», що відбувається під патронатом МЗС України третій рік. Уже відбулися українсько-білоруський, українсько-молдовський, українсько-грузинський форуми. Перший форум було проведено на базі Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, два наступні, на жаль, через карантинні обмеження на онлайн-платформі «Zoom», координаційну роль у якій відіграла дирекція «Медіацентр» ДП «ГДП». У заходах проекту беруть участь експерти з культурної дипломатії з України та Білорусії, Грузії, Молдови, відомі громадські діячі, представники МЗС України, українські та зарубіжні дипломати, студенти та викладачі українських і зарубіжних вишів. Важливо, що під час зустрічі офлайн у межах проекту майбутні дипломати побували на екскурсії в Міністерстві закордонних справ України, де мали зустріч із заступником Міністра закордонних справ України Василем Боднаром. Молода генерація почула з перших вуст, що таке дипломатія, як можна

втїлити свої прагнення у корисні для держави справи, що знати, вміти і як досягти професійного рівня у справі, якою хочеш займатися. Учасників проекту зустрічали й у Дипломатичній академії імені Г.Й. Удовенка. Керівник Центру міжнародних досліджень Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при МЗС України, кандидат політичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол Андрій Веселовський, громадська діячка, старший викладач німецької мови Центру мовної підготовки Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при МЗС України Олеся Костюк та завідувач Центру інформаційних ресурсів Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при МЗС України Ольга Наконечна провели майстер-класи з публічної та культурної дипломатії, дипломатичного етикету та протоколу.

Надзвичайно цікавою виявилася й зустріч онлайн Україна-Молдова. У перший день до обговорення на тему «Культурна дипломатія як інструмент взаєморозуміння народів» долучилося 72 учасники: експерти дипломатичних відносин і культурної дипломатії з України та Молдови, високопосадовці, представники МЗС України, дипломатичних установ і міжнародних організацій, студенти і викладачі факультету міжнародних відносин, політичних та адміністративних наук Державного університету Молдови, факультету міжнародних відносин Міжнародного незалежного університету Молдови, Інституту міжнародних відносин та історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, Національного університету «Острозька академія», Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя і Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Наступного дня до обговорення було запропоновано тему «Культурна дипломатія та офіційна дипломатія: точки дотику і взаємодії». Експертну сторону представили члени Товариства: Надзвичайний і Повноважний Посол, Президент Української асоціації зовнішньої політики Володимир Хандогій, доктор історичних наук, професор, директор Інституту добросусідства Теофіл Рендюк та громадська діячка, генеральна директорка проекту OUTLOOK Дарія Карякіна. 22 жовтня 2020 року відбулася третя онлайн-зустріч на тему «Україна-Молдова: спільне й унікальне. Культурна дипломатія заради взаєморозуміння». Експертами були докторка філософії, доцентка факультету міжнародних відносин, політичних та адміністративних наук Державного університету Молдови Наталія Стеркул, викладачка юридичного факультету Державного університету Молдови Олена Марджіняну та професорка і докторка Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка Наталя Яковенко. 23 жовтня 2020 року у другій сесії цієї теми виступили члени Товариства: Олександр Цветков – доктор історичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол, Інна Хоменська – вчений секретар Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, кандидат філологічних наук, директорка дирекції «Медіацентр» ДП «ГДП», Ольга Наконечна – завідувач Центру інформаційних ресурсів Дипломатичної академії України імені Ген-

надія Удовенка при МЗС України. Впродовж усіх днів заходу українські та молдовські студенти представляли «культурну візитівку» своїх міст.

До українсько-грузинської зустрічі онлайн долучилося 87 учасників: експерти з міжнародних відносин і культурної дипломатії з України та Грузії, високопосадовці, представники МЗС України, дипломатичних установ і міжнародних організацій, студенти й викладачі Батумського державного університету імені Шота Руставелі (м. Батумі), Сухумського державного університету (м. Тбілісі), Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі, Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Навчально-наукового інституту міжнародних відносин, історії та філософії Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, Навчально-наукового інституту міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина Тернопільського Західноукраїнського національного університету, Київського національного університету культури і мистецтв та Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Учасники обговорили цінності спільних українсько-грузинських культурних проєктів, тему фінансування культурних заходів і виклики сучасності та шляхи їхнього подолання у діяльності креативних установ. Мрію про те, щоб підсумковий форум ми змогли зібрати в Києві й поговорити віч-на-віч. Маю приємність поділитися й новиною: ось-ось побачить світ навчальний посібник «Культура дипломатія», підготовлений українською та англійською мовами учасниками цих форумів за фінансової підтримки Фонду Ганса Зайделя в Україні.

З.С.: Німецький філософ Георг Христов Ліхтенберг був переконаний у тому, що майбутнє закладено у теперішньому, і саме це називається планом. Багаж зробленого протягом п'яти років діяльності Товариства дозволяє з оптимізмом дивитися у день прийдешній. Яким він буде за Вашим планом?

Ірина Матяш: Не забігаючи далеко наперед, скажу лише, що 2021 рік важливий для нашої держави як рік 30-ліття незалежності та рік відновлення дипло-

матичних відносин з низкою зарубіжних країн. Тому наші цьогорічні проєкти присвячуються цим датам. Зокрема, підсумковим проєктом є енциклопедичний довідник «Місця пам'яті української дипломатії», в якому планується подати ілюстровану інформацію, зібрану в результаті науково-дослідної та пошукової роботи про знакові місця для української дипломатичної служби протягом 1918 – 2020 років. Як відомо, сформульоване французьким науковцем П'єром Норою поняття «місця пам'яті» (*lieux de mémoire*) розуміють як різноманітні об'єкти з особливою символічністю, що виконують для відповідної соціальної групи функцію творення ідентичності, – як конкретні, географічно визначені, так й абстрактні, інтелектуально сконструйовані: географічні місця, пов'язані з певною подією, установи (архіви, музеї), цвинтарі, пам'ятники людям і подіям, будівлі, а також найабстрактніші утворення людини (мова, церемонії, ювілеї), навіть окремі люди – носії історичної пам'яті⁶. Виходячи з цього розуміння, в енциклопедичному довіднику планується представити чотири інформаційні блоки, які акумулюють відомості про місця пам'яті, що виконують функцію творення ідентичності професійної спільноти української дипломатії і важливі як для ветеранів й чинних співробітників дипломатичної служби, так і для майбутніх дипломатів – студентів та аспірантів вищих навчальних закладів.

Наше Товариство надає великої уваги маркуванню місць пам'яті української дипломатії в Україні та в закордонних країнах. З ініціативи Товариства та за наукового забезпечення встановлено меморіальні дошки на вшанування пам'яті перших дипломатичних та консульських установ УНР у Будапешті, Відні, Мюнхені. Проводяться експедиції з виявлення місць, пов'язаних із життям та діяльністю українських дипломатів 1917 – 1924 років у Європі. Тішуся, що спільно з Іриною Подиряко – очільницею українсько-французької асоціації в Німці – вдалося виявити в Німці (Французька Республіка) місце поховання відомого французького кіноавангардиста і представника української дипломатичної служби Ежена Деслава (Євгена Слабченка) та віднайти будинки (20 і 20 bis Avenue Mont-Rabeau), де розташовувався створений Є. Слабченком перший український «Дипломатичний архів». Разом з асоціацією проводимо роботу для відкриття меморіальної дошки на цьому приміщенні. Мрію, щоб цього року встановити меморіальні дошки в кількох українських містах.

Також плануємо у співпраці з Державною архівною службою України та державними архівами завершити підготовку зведеного довідника «Український дипломатичний архів». Вірю, що наші плани знайдуть реалізацію, бо з таким складом Товариства і Партнерами інакше бути не може.

*Підготовлено до друку редакцією журналу
«Зовнішні справи»*

⁶Нора Пьер. Проблематика мест памяти// Франция-память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюиже, М. Винок. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. С. 17 – 50.